

## נספח 15: שטרות לשם מכירת המטעים

### א. ראשון לציון ומזכרת בתיה

שטר מכירת המטעים בראשון לציון ובמזכרת בתיה - ו' באייר תרנ"ה<sup>1</sup>  
זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים חתומי מטה, איך שבא לפנינו ה' [אדון] הברון  
בנימין אדמונד דע רוטשילד, ואמר לנו: הוּו עלי עדים כשרים ונאמנים איך שמכרתי  
במכירה גמורה וחלוטה להאדון *g. Ermans* את כל הגפנים, הנטיעות והאילנות שיש  
לי באדמת פאלעסטינא, הן ב"ראשון-לציון" והן בעקרון (המכונה "מזכרת בתיה").  
את הכל מכרתי במכירה גמורה וחלוטה עם עפר האילנות, הגפנים והנטיעות, אשר  
יספיק לשיעור יניקתם ומחייתם להאדון *g. Ermans* ומחיר כל גפן וגפן שבעים  
סנטים. מחיר כל נטיעה ועץ פרי שקדים שני פרנק כל עץ ועץ, ועצי תפוחי זהב  
עשרה פרנק העץ האחד. סך כל הגפנים ב"ראשון לציון" בערך מליון אחד מאתיים  
שבעים ותשעת אלפים כזה: 1,279,000 מחירים = שמונה מאות תשעים וחמשה אלף  
ושלש מאות פר': 895,300 Fr.

וסך כל עץ פרי בראשון-לציון שקדים שלשה עשר אלף ותשע מאות  
בערך כזה: 13,900 עולה מחירים עשרים ושבעה אלף ושמונה מאות פר' כזה  
27,800 Fr. ותפוחי זהב אלף וששים עצים כזה: 1060 עולה מחירים עשרת אלפים  
ושש מאות כזה: 10,600 Fr. נמצא מחיר כל הגפנים והנטיעות והאילנות ב"ראשון  
לציון" תשע מאות שלשים ושלשה אלף ושבע מאות פר' כזה: 933,700 Fr. סך עצי  
השקדים בעקרון (מזכרת בתיה) [ה] שבע מאות כזה: 700. במחיר שלשה פר' האחד  
עולה מחירים: אלפים ומאה פר': 2100 Fr. עצי אפרסקים שש מאות וחמשים במחיר  
שלשה פרנק האחד עולה 1950 Fr. עצי תפוחי זהב מאה שלשים ותשעה מחיר  
כ"א [כל אחד] תשעה פרנק עולה 1251 Fr. עצי למונגים עשרה מחיר כ"א שלשה  
פרנק עולה F30. עצי זית ארבעים ושמונה מחיר כ"א חמשה פרנק עולה 240 Fr.  
עצי רמונים מאה וחמשים מחיר כ"א שלשה פרנק עולה: 450 Fr. עצי תפוח מאה  
ושמונים מחיר כ"א שלשה פרנק עולה: 540 Fr. עצי אגסים ששה עשר מחיר כ"א  
שלשה פרנק עולה 48 Fr. נמצא מחיר כל הנטיעות והאילנות בעקרון (מזכרת בתיה)

1. המסמך הוצע למכירה פומבית בשנת 1989 (ראו קטלוג בית המכירות Sotheby's (1989), פריט 46) ושוב בשנת 2005 (ראו קטלוג בית המכירות Kestenbaum (2005), פריט 323). הוא נרכש על ידי המחלקה היהודית 'דורות', בספריה הציבורית של ניו יורק, NYPL, Dorot Jewish Division, \*P (Ms. Heb. (227)), ומתפרסם כאן באדיבות הספרייה. בשטר זה כמו גם בשטר שבנספח הבא, הנוגע לפתח תקווה, צוין שהמכירה נעשתה בו' באייר תרנ"ה. בתאריך זה אכן היה אליהו שייך בארץ, יחד עם הקונה ז'ראר ארמאן. יחד עם זה, לא יתכן שהמוכרים בשטרות אלו (הברון רוטשילד בשטר זה, ואיזידור ברוין בשטר של פתח תקווה) והעדים - ג' פראנק, והרב לובצקי - שכולם התגוררו בפריס, חתמו בתאריך הנקוב. מסתבר אפוא שהשטר נכתב עוד בפריס ונחתם ברובו שם, והתאריך נוסף בארץ, בעת חתימתם של ארמאן ושל שייך על השטרות.

Fr. 6609: ששת אלפים ששים וחמשה פרנק.<sup>2</sup> מכבר קבלתי תחילת פרעון מהאדון g. Ermans סך - חמש מאות פראנק ועל המותר נתן לי שטר חוב על כל הסך הנ"ל. ונעשה הכל בקנין גמור כדרך התגרים ומעתה קמו כל הגפנים והנטיעות הנזכרים ביד האדון g. Ermans לחלוטין ולצמיתות עלמין ובפירוש הותנה שעל האדון g. Ermans לקחת את הנטיעות ואת הגפנים הנזכרים ולהעתיקם ממקומם ולנוטעם בשדה אחר שתעמוד תחת רשות האדון הקונה, וזה לא יאחר מזמן שני חדשים אחרי יום דלמטה. ואם יתשל האדון הנזכר ולא יעקור אותם לזמן הנ"ל אזי יש רשות להמוכר האדון הברון בנימין אדמונד דע רוטשילד לעקורם ולהובילם לרשות האדון הקונה הנזכר על הוצאות הקונה הנזכר. כל הנזכר לעיל נעשה בתוקף כל השטרות העשויים כתיקון חז"ל ובאופן המועיל יותר. וכל הגפנים ועץ פרי הנזכרים עומדים מעתה ומעכשיו ברשות האדון g. Ermans בלי שום מוחה בעולם, ולא יזדקק שום בית דין לפסול השטר הלז, מחמת שום דבר בעולם, וליתר תוקף ועוז בא המוכר האדון הברון בנימין אדמונד דע רוטשילד בעצמו על החתום יום ג' ו' ימים לחודש אייר התרנ"ה - פה

*Edmond Rothschild*

בפנינו עדים חתומי מטה בא המוכר האדון בנימין אדמונד דע רוטשילד על הח-  
תום ועשה כל הקנינים המועילים כתקון חז"ל ובאנו על החתום יום

*Scheid J. Frank* אליהו שייד  
*J Lubetzky rabbin* יהודא לובעצקי חופ"ק רו"פ

2. הסכום הנכון הוא: 6609 פר'. ניתן לראות שגם המספר נכתב באופן שגוי (6065) ותוקן אחר כך.

קצרון עדות שהיתה בפנינו עדים תתומי מטה, איך שצא לפנינו ה" הצרון  
 בנימין אדמונד דע רוטקילר ואמר לנו: "הוא עליו עדים כשרים  
 יעלנוג'ט אין ענכרתי בנכירה גמורה יחלוטה להאדין *J. Ermans*  
 את כל הגפנים, הנטיעות והאילנות שיש לי באדמת פאלעסטין, הן בראשון-  
 לציון והן בעקרון (המכונה מזכרת צת"ר). את הכל מכרתי במכירה גמורה  
 וחלוטה עם עפר האילנות, הגפנים והנטיעות, אשר יספיק לשיעור יתקנה  
 ותחייסם להאדון *J. Ermans* ומחיר כל גפן וגפן צבעים סגורים.  
 מחיר כל נטיעה ועץ פרי שקדים אני פרנק כל עץ ועץ, ועצי תפוחי  
 זהב עשרה פרנק העץ האחד. כך כל הגפנים בראשון-לציון בערך  
 מיליון אחד מאתיים צבעים ותשעת אלפים כזה: 1,279,000 מחירים -  
 שמונה מאות תשעים וחמשה אלף ושלא מאות פ"א: 895,300  
 וסך כל עץ פרי בראשון-לציון שקדים שלשה עשר אלף ותשע מאות צערך  
 כזה: 13,900 עולה מחירים עשרים וצבעה אלף ושמונה מאות פ"א כזה  
 278,000 ותפוחי זהב אלף וששים ע"ים כזה: 1060 עולה מחירים  
 עשרת אלפים ושש מאות כזה: 10,600 נתנא מחיר כל הגפנים והנטיעות  
 והאילנות בראשון-לציון תשע מאות אלף ושלוש מאות פ"א כזה:  
 933,700 כך עליו השקדים בעקרון (מזכרת-צת"ר) שבע מאות  
 כזה: 700 במחיר שלשה פ"א הולחד עולה מחירים: אלפים ומאה פ"א:  
 2,100 ע"י אפרסקים שש מאות וחמשים במחיר שלשה פרנק האחד  
 עולה: 1950 ע"י תפוחי זהב מאה שלשים ותשעה מחיר כל תשעה פרנק עולה  
 \* \* \* 1251 ע"י למונים עשרה מחיר כל שלשה פרנק עולה  
 \* \* \* 30 ע"י זית קרבעים שמונה מחיר כל חמשה פרנק עולה:  
 \* \* \* 240 ע"י דמונים מאה וחמשים מחיר כל שלשה פרנק עולה:  
 \* \* \* 450 ע"י תפוחי מאה ושמונים מחיר כל שלשה פרנק עולה:  
 \* \* \* 540 ע"י אוקיס אשה עשר ומחיר כל שלשה פרנק עולה:  
 \* \* \* 48 נתנא מחיר כל הנטיעות והאילנות בעקרון (מזכרת צת"ר)  
 660 שש אלפים ששים וחמשה פרנק. מכבר קבלתי תקילת פרעון  
 מהאדון *J. Ermans* כך - חמש מאות פראנק ועל המותר  
 נתן לי שטר חוב על כל הסך הנ"ל ונעשה הכל בקטן גמור כדרך התגרים  
 ומעשה קמו כל הגפנים והנטיעות הנזכרים ביד האדון *J. Ermans*  
 לחלוטין ולנתינות עלמין. ובפירוש הותנה שעל האדון *J. Ermans*  
 לקחת את הנטיעות ואת הגפנים הנזכרים ולהעתיקם ממקומם ולנוטעם  
 בצדה אחר שתעמוד תקת רשות האדון הקונה, וזה לא יאוחר מזמן אני

חדשים אחרי יום דלנוקה. יאס יתשל האדון הנזכר ולא יעקור  
 איתם לזמן הלל אזי יש רשות להמוכר האדון הצרון צנימין אדמונד  
 דע רוקשילד לעקס ולהובילם לרשות האדון הקונה הנזכר על האזנות  
 הקונה הנזכר. כל הנזכר לעיל נעשה בתוקף כל האקרות העשויים  
 בתקון חז' ובאופן המועיל יותר. וכל הגפנים ועץ פרי הנזכרים  
 עומדים מעתה וינעבשו ברשות האדון *G. Ermann* שלי אס מונה  
 בעולם, ולא יודקק אס בית דין לפקול השטר הלז, מחמת אס דבר בעולם  
 וליותר תוקף ועוז בא המוכר האדון הצרון צנימין אדמונד דע רוקשילד  
 בעצמו על החתום יום *1 יום למדש א"י התנ"ה - פה*  
*David...*

צפינו עדים חתומי מטה בא המוכר האדון צנימין אדמונד דע  
 רוקשילד על החתום נעשה כל הקנינים המועילים בתקון חז' ל  
 ובאנו על החתום יום *S. Pr...*  
*S. Pr...*  
*...*

באדיבות החטיבה היהודית 'דורות' בספריה הציבורית בניו יורק  
 Dorot Jewish Division, NYPL

## ב. פתח תקווה

### 1. ייפוי כוח מאת איכרי פתח תקווה לברון רוטשילד למכירת המטעים - כ"ט בחשוון תרנ"ה

אנחנו הח"מ [החתומים מטה] אנשי מושב פתח תקווה כולנו כאחד נותנים כח ורשות לאדונינו הנדיב הבאראן השר בנימין בן יעקב עדמונד הי"ו ועשינו אותו שליח שיהי' [ה] מורשה במקומינו שיהא לו כח ורשות לעשות עם כל הנטיעות והאלנות דהיינו הגפנים ושאר אלנות שלנו עם עפר יניקתם כאדם העושה בתוך שלו ממש לשתהי' [ה] ידו כידינו ופיו כפינו ועשייתו כעשייתנו ורשות בידו למכור ולתת במתנה וכל מה שיעשה עפ"ד [על פי דין] תוה"ק [תורתנו הקדושה] וע"פ חוקיהם יהי' [ה] עשוי כאלו עשינו בעצמנו הן לזכות והן לחובה ולא נוכל לומר לו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי ונעשית הרשה הזאת גלוי ומפורסם וכל ה"ל [הנזכר לעיל] קבלנו על עצמנו אנחנו החתומים להלן בקגא"ס [בקניין גמור אגב סודר] בת"כ ובפ"מ ובאוהיו"מ [בתקיעת כף ובפה מלא ובכל אופן היותר מועיל] ע"פ דתוה"ק [על פי דין תורתנו הקדושה] שמחויבים אנחנו לאשר ולקיים כל אשר יעשה הנדיב הברון ה"ל [הנזכר לעיל] ושטר הרשאה זה יהי' [ה] בתקפו כתוקף כל שטרי הרשאות הנהוגות בישראל העשויים כתקנת חז"ל דלא כאסמכתא ודלא כטו"ד [כטופסי דשטרא] וכמו שנעשה בב"ד [בבית דין] חשוב ולראיה באנו עה"ח [על החתום] יום ד' כ"ט מרחשוון שנת תרנ"ה מושב פתח תקווה

חתומים: הילל הכהן, מיכל שפירא, אברהם שפירא, מרדכי דינאוויטש, יצחק איחילאו עבור אמי תח' עלקא איחילאו, אלטיר ווינקליר, יהושע Stampfer [שטמפפר], [?] יהודה, מרדכי יונה דאברי, מאיר פאלקאו, יוסף קראף, משה גיסין, מרים זאפראן, דוד שווארצענבערג, Behar Abraham [אברהם בכר], משה בן שאול [בכר], יוסף פינחאסאוויץ, ישראל וויסאקער, משה שמואל קרצמאר, משה מאקלעוו, יהודה ראב, זאב בראנדא, משה מארקוס, רבקה פעלמאן, יואל בלומערט, לוי גא[ל] דבערג, [יעקב יהושע] ראבינאוויטש, משה כהן.



## 2. שטר מכירת המטעים בפתח תקוה - ו' באייר תרנ"ה<sup>3</sup>

זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים חתומי מטה איך שבא לפנינו האדון ברוין ואמר לנו הווי עלי עדים כשרים ונאמנים, איך שמכרתי במכירה גמורה וחלוטה לאדון *g. Ermans* את כל הגפנים והנטיעות והאילנות שיש לי באדמת "פתח תקוה" את הכל מכרתי במכירה גמורה וחלוטה עם עפר האילנות, הגפנים והנטיעות אשר יספיק לשעור יניקתם ומחייתם לאדון *g. Ermans* ומחיר כל גפן וגפן שבעים סנטים כזה 70 מחיר כל נטיעה ועץ פרי: שקדים שלשה פרנק העץ, אפרסקים שלשה פרנק העץ; עצי תפוחים שלשה פרנק וששים סנטים האחד; קיקיונים (ריצינוסבוים<sup>4</sup>) פרנק אחד העץ, עצי תפוחי זהב (אורנזשז) שלשה פרנק האחד; תאנים שלשה פרנק העץ; עצי מוז (בננים) שלשה פרנק האחד. נמצא מחיר כל הגפנים שלש מאות וחמשה אלף במספר: מאתים ושלושה עשר אלף וחמש מאות פרנק; ומחיר כל הנטיעות והאילנות תשעת אלפים תשע מאות ואחד עשר במספר. עשרים וחמשה אלף שלש מאות תשעים וחמשה פרנק. מכבר קבלתי תחילת פרעון מהאדון *g. Ermans* סך חמש מאות פראנק ועל המותר נתן לי שטר חוב על כל הסך הנ"ל. ונעשה הכל בקנין גמור כדרך התגרים ומעתה קמו כל הגפנים והנטיעות הנזכרים ביד האדון *g. Ermans* לחלוטין ולצמיתות עלמין. ובפירוש הותנה שעל האדון *g. Ermans* לקחת את הנטיעות והגפנים הנזכרים ולהעתיקם ממקומם ולנוטעם בשדה אחרת שתעמוד תחת רשות הקונה, וזה לא יאוחר מזמן שני חדשים מיום דלמטה ואם יתשל האדון הנזכר ולא יעקור אותם לזמן הנ"ל אזי יש רשות להמוכר ה' ברוין לעקרם ולהובילם לרשות האדון הקונה הנזכר. כל הנזכר לעיל נעשה בתוקף כל השטרות העשויים כתקון חז"ל ובאופן המועיל יותר. וכל הגפנים ועצי פרי הנזכרים עומדים מעתה ומעכשיו ברשות ה' *g. Ermans* בלי שום מוחה בעולם. ולא יזדקק שום בית דין לפסל את השטר הלז, מחמת שום דבר בעולם, וליתר תוקף ועוז בא המוכר האדון ברוין בעצמו על החתום

יום ג' ו' ימים לחודש אייר התרנ"ה פה I Braun

בפנינו עדים חתומי מטה בא המוכר האדון ברוין על החתום ועשה כל הקנינים המועילים כתקון חז"ל ובאנו על החתום יום

*Scheid J. Frank* אליהו שיד

*J Lubetzky rabbin* יהודא לובאצקי חופ"ק רי"פ

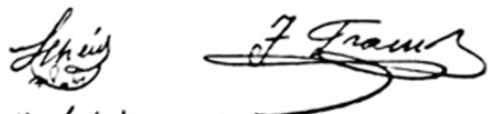
3. יערי-פולסקין, ספר היובל, עמ' תלא.

4. Ricinus baum קיקיון מצוי.

קברון עדות שהיתה צפנו עדים חתומי מטעם א"ך שאל לפניו הארון  
 קברון ואמר לנו הוא על עדים כשרים ונאמנים. א"ך שמכרתי במכירה גמורה  
 וחלוטה לארון *J. Erlmann* א"ך כל הגפנים והנטיעות והאילנות שיש  
 לי באדמת "פחח-תקה" את הכל מכרתי במכירה גמורה וחלוטה עם  
 עפר האילנות. הגפנים והנטיעות אשר יספיק לשעור יתקם ומקיים  
 לארון — *J. Erlmann* ומחיר כל גפן וגפן שצעים סגנוים כוה"ש א"ך  
 מחיר כל נטיעה ועץ פרי: שקדים אלה פרנק העץ, אפרסקים אלה  
 פרנק העץ; עצי תפוחים אלה פרנק וששים סגנוים האחד; קיקיונים  
 (היזנוקבים) פרנק אחד העץ; עצי תפוחי זהב (אורזאי) אלה פרנק  
 האחד; האנים אלה פרנק העץ; עצי מוז (צננים) אלה פרנק האחד.  
 עזא תפיר כל הגפנים שלש מאות וחמשה אלף ציפור: מאתים ושלשה עשר אלף  
 וחמשה מאות פרנק; ומחיר כל הנטיעות והאילנות חמשת אלפים חמשה מאות  
 ואחד עשר ציפור: עשרים וחמשה אלף שלש מאות חמשים וחמשה פרנק.  
 מבצר קבלתי תמורת פרעון מהארון *J. Erlmann* סך חמשה מאות פרינג  
 ועל התותר נתן לי סטר חוב על כל הכך הנל. ונעשה הכל צקנין גמור  
 כדרך הרגלים ומעשה קמו כל הגפנים והנטיעות הנזכרים ביד הארון *J. Erlmann*  
*Erlmann*. לזיוקין ולזמיתות עלמין. ובפרט התנה שכל הארון *J. Erlmann*  
 לקחת את הנטיעות והגפנים הנזכרים ולהעתיקם ממקומם ולנוקעם בזה  
 אספקתהמה תחת רשות הקונה, ויה לא יאמר מזמן שני חדשים מיום דלמטק  
 ולא יתשל הארון הנזכר ולא יבקיר אותם למן הנל אזי יצ רשות להמוכר ה'  
 קברון לעקור ולהעילם לרשות הארון הקונה הטכר. כל הנזכר לעיל נעשה  
 בסקר כל השטרות העשויים כתקון חז"ל יבאופן המועיל יותר. וכל הגפנים  
 ועצי פרי הנזכרים עומדים מעתה ימעכשו ברשות ה' *J. Erlmann*  
 בלי שום מוחה בעולם. ולא ידבק שום בית דין לפסל את האקר הנז, מחמת  
 שום דבר בעולם, וליתר תוקף יעו כל המוכר הארון ברון בעמנו על החתום  
 יום ו' י"ח אייר תרנ"ז פה

*J. Prampf*

בפרט עדים חתומי מטעם כל המוכר הארון ברון על הקתום ועשה כל  
 הקנינים המועילים כתקון חז"ל עלט על החתום יום

  
 הרב *J. Erlmann* רבני



## ג. רחובות

### 1. יפויי כח מאת איכרי רחובות לאליהו זאב לזין-אפשטיין למכירת המטעים - א' בתמוז תרנ"ה<sup>5</sup>

אנחנו בני רחבות הח"מ [החתומים מטה] נותנים כ"א [כל אחד] מאתנו לה' אליהו זאב ב"ר שמואל הלוי לעווין עפשטיין ד' אמות קרקע בחצרו, ואגבן ואגב ק"ס [קניין סודר], הננו נותנים לו כח-והרשאה, למכור לכל מי שיחפוץ אף לגוי, את כל האדמה שיש לכל אחד ואחד מאתנו, כל הנטיעות שנטע כ"א על חלקו גפנים ושקדים ושאר אילנות, באיזה אופן שימצא נחוץ לפניו, אם ביחד עם הקרקע, או ע"מ [על מנת] לקוצצן, באיזה מחיר שירצה, וידו כידינו ממש לכל דבר. ואין לנו רשות לטעון אח"כ לתקוני שדרנוך ולא לעוות, וכל מה שיעשה בזה מחויבים אנחנו לאשר ולקיים הכל בלי שום טו"מ [טענות ומענות], ושטר הרשאה זה לא יופסל ולא יוגרע כחו בשום ריעותא, כי נעשה הכל עפ"י ד"ת [על פי דין תורה] וקבלנו עלינו בק"ס וש"ק ובת"כ [בקנין סודר ושעבוד קרקעות ובתקיעת כף] דלא כאסמכתא ודלא כטופסא כשטרא, ולראי' [ה] באנו עה"ח [על החתום] יום א' תמוז תרנ"ה

פה רחבות

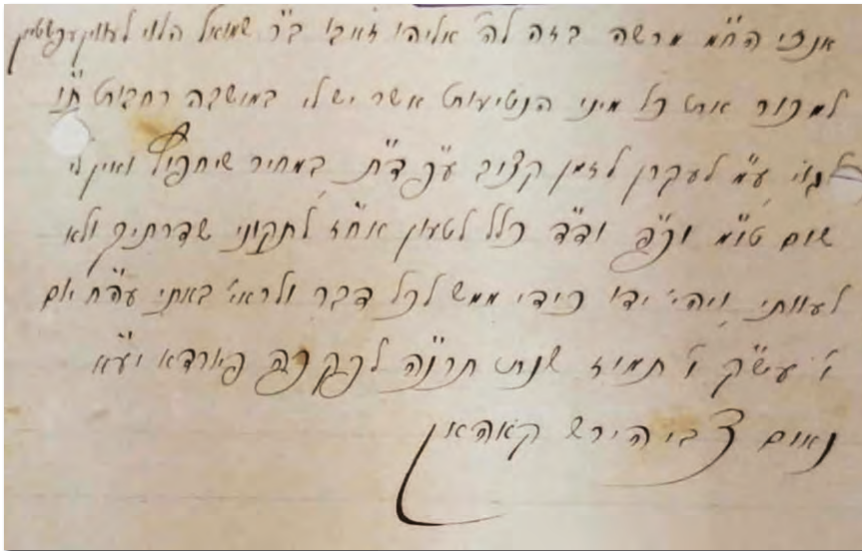
נאום שלמה גאלדין	נאום ניסן קאנטאראוויץ
נאום אהרן אייזנבערג	רפאל הילל ליפקוויץ
נאום מרדכי בר"ש מרגאלין	יוסף וויינער
יהודא ליב ייאסיסאוו	משה ריינשטיין
הלל ארונאוויטש	מרדכי יעקבזאן
נאום אברהם משה הערשינזאהן	אינשיל שאלניק
אסתר רוזינבלום	בתי' ממאקאו
ובנה דוד רוזינבלום	שמואל גאראדייסקי
י צ נחומזאהן	שמעון גרינבערג
ליב צינעמאן	יצחק הכהן
שמואל רוועצקע	יהושע יאסיסאוו
זאב גארדון	הבא בכח חיים עפשטיין ושותפיו
אשר לעווין הכה [הבא] בכוח אחיו זלמן	אפרים צבי חרל"פ
לעווין	פייוואל מיראנסקי
בכח והתראה מאת חיים רעצקער בעה"ח	יחזקאל בן - אברהם סוכאוולסקי
יעקב דובער פישעלזאהן	

5. את"ר, מיכל 1, מסמך 317. המסמך כתוב בכתב ידו של שלמה גולדין. על ההרשאות שנתנו בעלי הנחלות ברחובות ראו עוד לעיל שער ראשון, הע' 545.



## 2. הרשאת הרב צבי הירש קאהן<sup>6</sup>

אנכי הח"מ מרשה בזה לה' [אדון] אליהו זאב ב"ר שמואל הלוי לעווין עפשטיין למכור את כל מיני הנטיעות אשר יש לי במושב רחבות ת"ו לגוי ע"מ לעקרן לזמן קצוב ע"פ ד"ת [על פי דין תורה] במחיר שיחפוץ ואין לי שום טו"מ ופ"פ וד"ד [טענות ומענות ופתחון פה ודין ודברים] כלל לטעון אח"ז [אחרי זה] לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, ויהי"ה [ה] ידו כידי ממש לכל דבר ולראי"ה [ה] באתי עה"ח [על החתום] יום ו' עש"ק [ערב שבת קודש] ו' תמוז שנת תרנ"ה לפ"ק [ק פה פיורדא יע"א [יכוננה עליון אמן] נאום צבי הירש קאהאן



באדיבות הארכיון לתולדות רחובות

6. שם, מסמך 319. הרב צבי הירש קאהן, תלמיד חכם, שהתגורר באותה העת בפירט (פיורדא) שבגרמניה, היה בעל נחלה במושבה ואת כרמו ניהל שכיר מטעמו. בהרשאתו, מיום ו' בתמוז תרנ"ה, ציין הרב קאהן שהיא ניתנת למכירת העצים לשם עקירתם. להרשאה הוא צירף מכתב נלווה, מאותו היום ובו הוא הדגיש שההרשאה אינה למכירת הקרקע עצמה, אלא למכירת העצים לעקירה בלבד, וכי היא מיועדת לשם היתר למכור את פירות שביעית ולעשיית מלאכות לקיום האילנות, משום הספק מה בדיוק נחשב 'לאוקמי', אולם הוא אינו רוצה היתר לא לנטיעות חדשות ולא להרכבות חדשות. ככל הנראה במקביל שלח הרב קאהן מכתב לרב הלוי ליפו, כפי שעולה ממכתב תשובה של הרב הלוי אליו מיום כ"ד בתמוז תרנ"ה, כמפורט להלן.

### 3. מכתבו של הרב קאהן הנלווה להרשאה<sup>7</sup>

בע"ה יום ו' עש"ק ו' תמוז תרנ"ה לפ"ק פה פיורדא יע"א  
 שלו' [ם] וברכה לכ' [בוד] האדונים הנכבדים חברי הועד שי' [חיו] ברחבות ת"ו  
 את מכתבם מיום כ"ז אייר קבלתי באלה הימים [ולא ידעתי למה נאחר המכתב  
 ע"י פאסט] וממהר אנכי להשיבם, כי לא אוכל לשלוח הרשאה עתה למכור לגוי  
 גם את הקרקע מאשר כי רוכמע"ל [רום כבוד מעלתם] שי' [חיו] הודיעו לי כי הכח  
 והרשאה שאשלח תהי' [ה] מקוימת ע"פ ב"ד צדק בפה, ואין בפה לא ב"ד, וגם לא...  
 ואיך אוכל ליתן לקיים זאת, אמנם זאת הי' מניעה קטנה, אחרי אשר שמה הרבה  
 יודעים ומכירים את כתובתי וחתימתי וגם הרב הגאון דיפו שליט"א בטח ג"כ מכיר  
 חתימת ידי אחרי אשר כבר כתבתי אליו איזה מכתבים, וגם הוא ראה את כתיבת  
 ידי אשר אתי ת"ל בכתובים למס' ע"ז כו', ורק מחמת זה לא אוכל ליתן עתה כח  
 והרשאה למכור אחוזתי הנטועה לגוי, כי איך אוכל ליתן הרשאה למכור לגוי את  
 האחוזה, אחרי כי על פי דין אסור למכור קרקע לגוי שמה מטעם לא תחנם, וכ"ז  
 [וכל זמן] שלא נתנו הרבנים המובהקים שמה היתר לזה, איך אוכל ליתן הרשאה כי  
 בהרשאה אשר אתן הנני עושה איסור [טרם אשר יתירו זאת הרבנים שי' [חיו] שמה,  
 ואולי ללוא תועלת ג"כ, ורק על מכירת האילנות לגוי ע"מ לקוף הנני נותן הרשאה,  
 ומאשר כי הלא אין לי רשות להטריח את רוכמ"על שי' בדבר אשר שייך לי לעצמי,  
 ובאמת הנני אסיר תודה וברכה לרוכמ"על שי' על מכתבם זה אשר שלחו אלי, לפנים  
 משורת הדין והנני רואה בזה כי גם את טובתי ידרשו, ומד' תהא משכורתם שלימה,  
 לכן אבקשם באם אשר נוסח ההרשאה אינו עולה יפה, או באם כי נצרך הרשאה עוד  
 אזי יגידו ברר להמשגיח שחי שמה ה' [אדון] דוד ברוסקין נ"י כי הוא יודיעני זאת  
 באר היטב.

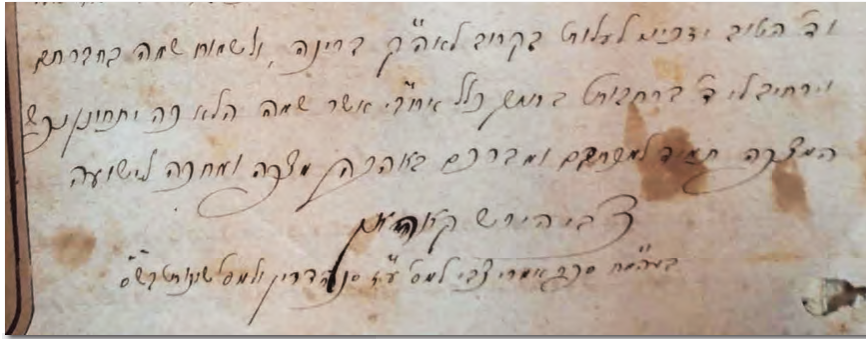
והנה לא אחפוץ לא התיר לא לנטיעות חדשים לעשות ולא להרכבות חדשים  
 לעשות רק היתר לפירות שביעית למוכרם, וגם לאוקמי אילני אשר אינני יודע איזה  
 עבודות הנצרכות לזה

ואכפול בזה את תודתי וברכתי עליהם על מכתבם אשר שלחו אלי וד' הטוב  
 יזכינו לעלות בקרוב לאה"ק ברינה, ולשמוח שמה בחברתם וירחיב לי ד' ברחבות  
 בתוך כלל אחב"י [אחינו בני ישראל] אשר שמה הלא כה יתחונן נפש המצפה תמיד  
 למכתבם ומברכם באהבה מצפה ומחכה לישועה

צבי הירש קאהאן

בעמ"ח [בעל מחבר] ספר אמרי צבי למס' ע"ז סנהדרין ולמס' שונות בש"ס

7. שם, מסמך 307.



באדיבות הארכיון לתולדות רחובות

#### 4. מכתב תשובה מאת הרב נפתלי הרץ הלוי לרב צבי הירש קאהן<sup>8</sup>

יום ג' כ"ד תמוז תרנ"ה בפ' יפו.

שלום לכבוד הרב החרוף ושנון גדול בתורה ויראה כש"ת [כבוד שם תפארתו] מ' צבי הירש נ"י קאהן בפירודא.

מכתבו הגיעני ומאד שמחתי, כי קלע כבודו למטרת האמת ולא יחפש טצדקי להפטר ממצות שביעית, אשר זה כמה לא הגענו לזה, וכאשר הנסיון בא לידינו הלא איזה גבור הכובש את יצרו, ונעמוד כגבורים הכן לקיים מצות ד', ומחמת כי איזה דברים ראינו, כי לא יוכל הישוב עמוד בה כעת, חתרנו אחרי היתרים לעשות ע"פ הדת ועשינו מכירת הנטיעות, למען יוכל עשות מסחר בפירותיהן, וגם העבודות, אשר לאוקמי אילנא בודאי נתיר להם ואפילו בדברים שמפורש לאיסור, אם ידענו שמחמת שוממות האדמה, שהיתה עד כה נשתנה טבעה, וישנם עבודות שבימים הקדמונים היו להרווחה, אך מחמת שכעת, ידענו שהם לאוקמי אילנא גם אלה, התרנו בלו פקפוק כלל. ואקוה, כי בקרוב אתן להם בפרט כל מלאכת העבודה איזה ע"י נכרים, ואיזה ע"י ישראלים ולא ידאוג מאומה. והנני ידידו הדו"ש [הדורש שלומנו]

נפתלי הירץ הלוי החונה בעיה"ק יפו ת"ו.

8. את המכתב פרסם הרב זאב יעבץ, מהעתקה ששלח לו הרב יוסף הלוי, בנו של הרב נפתלי הרץ הלוי (יעבץ, אתרוג, עמ' 156).

## 5. שטר מכירת המטעים ברחובות - כ"ו באב תרנ"ה<sup>9</sup>

ב"ה זכרון עדות שנעשה בפנינו הח"מ איך שבא לפנינו האדון אליהו זאב הלוי לעווין - עפשטיין מורשה מכל אכרי מושבת רחבות מחוז יפו עפ"י כח והרשאה שיש לו ואמר לנו הווי עלי עדים כשו"נ [כשרים ונאמנים] וקנו מאתי קגו"ש [קנין גמור ושלם] ותנו לידי הישמעאלי סאיד בן יאקוב אבדין מרמלה איך שמכרתי מכירה גמורה וחלוטה את כל הגפנים והאילנות עם העפר שסביבותם כדי שיעור יניקתם (שיש לו ולא לה) שהנו בא בכחם במושבתנו רחבות) לטעת אותם על אדמתו עד חצי אלול דהאי שתא ובפירוש הותנה שבאם לא יעקרו לזמן המוגבל אזי הרשות בידי הח"מ לעקרו על הוצאות הערבי הנזכר ומקח כל אילן שלשה פראנק ומקח כל עץ גפן 70 סענטים. סכום עצי הגפן שיש לי ולשולחי 714,450 עולה מחירם 500,115 פראק סכום עצי פרי ושאר אלנות בערך 84,000 אלה מחירם 252 אלף פראנק נמצא עולה בס"ה [בסך הכל] מחיר הגפנים והאלנות 752,115 פראנק וקבלתי מיד הנכרי הנזכר תחלת פרעון סך אלף פראנק ועל המותר נתן שטר כתוב וחתום בח"י [בחתומת ידו]. ומעתה ומעכשיו קמו כל הגפנים וכל האלנות עם העפר שסביבותם שיעור יניקתם למקנה להערבי סאיד אבדין לחלוטין ולצמיחת עלמין בלי שום ערעור וכלי שום מוחה בעולם. כל הנזכר נעשה באופן היותר מועיל גם נעשה בקנין התגרין הנקרא האנדשלאג ובקנין מעות דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרא, וליתר תוקף באו המוכר הבא מכחו ומכח כל בעלי הנחלות רחבות וכן הקונה בעצמם על החתום כ"ו מנחם אב תרנ"ה פה רחבות ת"ב [תבנה ותכונן]

אליהו זאב הלוי לעווין עפשטיין سعيد يعقوب عابد [סעיד יעקוב אבדין]

פנינו עדים הח"מ באו על החתום האדון אליהו זאב הלוי לעווין עפשטיין וסאיד אבדין ע"כ [על כל] הנזכר ועשו כל הקנינים הנז' [כרים]. ולראיה ח"ש [חתמנו שמינו] ובאעה"ח [ובאנו על החתום] יום ו כ"ו מנ"א [מנחם אב] תרנ"ה ברחבות תוכב"א יעקב דוב בן משה זאב זללה"ה אלימלך. אלימלך איזראעליט

9. את"ר, מיכל 1, מסמך 324. העדים החתומים על השטר, שלא היו בעלי כרמים במושבה, הם: ר' יעקב דוב קיפניס, חסיד ובר אוריין (ראו עליו לעיל שער ראשון, הע' 73). ור' אלימלך איזראעליט בר אוריין, שעבד אז כפועל ברחובות. מראשי המשפחות שנבחרו להתיישב בשלהי שנת תרנ"ז בקסטינה. (ראו עליו לעיל נספח 3ב, הע' 11).



## ד. חדרה

שטר מכירת נטיעות חדרה - כ"ו בתמוז תרנ"ה<sup>10</sup>

זכרון עדות,

שהיתה בפנינו עדים חתומים מטה איך שבאו לפנינו האדונים הנקובים בשמותם למטה מתנחלי המושבה חדרה, ואמרו לנו הו עדינו עדים כשרים ונאמנים, איך שמכרנו במכירה גמורה וחלוטה לאדון דופין<sup>11</sup> את כל הגפנים הנטיעות והאלנות שיש לנו באדמת חדרה, את הכל מכרנו במכירה גמורה וחלוטה עם עפר האילנות, הגפנים והנטיעות אשר יספיק לשיעור יניקתם ומחיתם להאדון דופין. מחיר כל גפן וגפן שבעים סנטים, מחיר כל נטיעה ועץ פרי, שקדים שלושה פראנק העץ, אפרסקים שלשה פראנק העץ, עצי תפוחים שלושה פראנק וששים סנטים האחד, עצי תפוחי זהב (אראנזש) שלשה פראנק האחד, תאנים שלושה פראנק העץ, עצי מוז (באנאנצן) שלשה פראנק האחד. נמצא מחיר כל הגפנים העולים במספר עד ערך 250000 במספר, עולה סך מאה ושבעים וחמשה אלפים פראנק, ומחיר כל האלנות והנטיעות לערך במספר חמישים אלפים נטיעות עולים לסך מאה וחמשים אלפים פראנק. בסך הכל עולה כל הנ"ל לסך שלש מאות וחמשה ועשרים אלפים פראנק, זאגע 325000 פראנק, ומכרנו קבלנו תחלת פרעון מהאדון דופין, סך מאה פראנק ועל המותר נתן לנו שטר חוב שעליו לשלם את כל הסך הנ"ל לזמן שיקח מאתנו את כל הנטיעות הנ"ל, ונעשה הכל בקנין גמור כדרך התגרים, ומעתה קמו כל הגפנים והנטיעות הנזכרים ביד האדון דופין לחלוטין ולצמיחת עולם, ובפירוש הותנה שעל האדון דופין לקחת את הנטיעות והגפנים הנזכרים, ולהעתיקם ממקומם ולנטעם בשדה אחרת שתעמוד תחת רשות הקונה, וזה לא יאחר מזמן שני חודשים מיום דלמטה, ואם יתירש האדון דופין ולא יעקור אותם לזמן הנ"ל, אזי יש רשות להמוכרים הח"מ לעקורם ולהובילם לרשות האדון דופין הקונה הנזכר, וגם אחרי שלא יקיים ה' דופין את המוטל עליו לזמן המוגבל הנ"ל, האף כי המכירה נשאר בחזקתה, בכל

10. שטר מכירת הנטיעות הזה וכן שטר החכרת השדות שלהלן, נערכו בכ"ו בתמוז תרנ"ה בחדרה ואושרו על ידי רבה של זכרון יעקב הרב שמחה בונם אסוביצקי ושני חותמים נוספים בד' באב תרנ"ה. והם מצויים באוסף יק"א שבארכיון הציני המרכזי (אצ"מ 4367/15). עותקים של שני שטרות נוספים, אחד למכירת העצים ואחד להחכרת השדות מצויים בארכיון בחדרה (את"ח, מיכל 42, ספר העתקות תרנ"ה-תרע"ח, עמ' 12). נתוני העצים ומחיריהם ותנאי החכרה שווים בשטרות אלו לכתוב בשטרות המאוחרים. בראש השטר הראשון נכתב: "תכנית שטר המכירה על הנטיעות" ובראש השטר השני נכתב: "תכנית שטר שכירות לחכירת האדמה לזריעה", כשבשני השטרות נוסף בהמשך המשפט: "הנעשה ע"ד השמטה ביום ג' תמוז תרנ"ה כפי ההתן הנתון מרבני וגאוני ירושלים ויפו". על פי שטרות אלו נמכרים העצים והחכרה אדמת הזריעה "להאדון א. דיק" והכוונה לראש המושבה הגרמנית בחיפה אברהם דוק (Dueck), שעמד בקשרים עם המושבה חדרה. בסוף השטרות צוין: "וכל המתנחלים והמורשים באו עהח"מ, וה' בן-שמואל בתור מורשה האגודות" למכירת העצים ולהשכרת השדות. בשטרות מצוינים כעדים: שלמה אביגדור שו"ב (ר' שלמה אביגדור לוי, שו"ב ב המושבה חדרה), ומענדל וואולינסקי (מאכרי המושבה). חתימות האיכרים או באי כוחם נעדרות מן השטר וכך גם חתימות העדים. בשטר מכירת העצים הועבר קו על אזכור חתימת הפקיד בן-שימול כמורשה האגודות שבח"ל. כמו כן מוזכר בשטר מכירת העצים, שהקונה שילם מקדמה, אולם הסכום נשאר פתוח. ברו ארפוא שמדובר בטיוטות בלבד. במכתב מאת מנדל נחומובסקי לחברי הועד העליון של המושבה, פקיד זכרון יעקב יעקב בן-שימול וד"ר הלל יפה, מו' בתמוז תרנ"ה, עולה שטרם הושלם תהליך החתימה על שטרי השמיטה (את"ח שם, עמ' 92). כאמור בשטר מכירת העצים מו' בתמוז תרנ"ה, מחוקקת השורה המציינת את חתימתו של בן-שימול כמורשה האגודות שבח"ל. אולי העדר חתימתו על השטרות הראשונים, הביא לעיכוב בחתימה על השטרות בעת שהיה הקונה דיק במושבה ובשל כך נחתמו מאוחר יותר שטרות חדשים.

11. ככל הנראה הכוונה למנהל היקב בזכרון יעקב: Dupont (דיפון). ראו: שייך, זכרונות, עמ' 109.



זאת הרשות בידי המוכרים לקבל את הסחורה הנ"ל בעד הכסף הנ"ל.

כל הנ"ל נעשה בתוקף כל השטרות העשויים כתיקון חז"ל ובאופן המועיל יותר, וכל הגפנים ועצי פרי הנזכרים עומדים מעתה ומעכשיו ברשות האדון דופין בלי שום מוחה בעולם, ולא יזדקק שום ב"ד לפסול את השטר הלז מחמת שום דבר בעולם, וליתר תוקף ועוז באנו עהח"מ יום כ"ו תמוז תרנ"ה פה חדרה.

נאום שניאור שניאורסון ב"כ [בא כת] מר' יעקב הינדין <sup>12</sup>	נאום ברוך שמואלזאן
ונאום ב"כ אמי געליע מאדארסקי {בן-יהודה <sup>13</sup> }	ונאום יעקב בערמאנן
ונאום רפאל שטערנין	ונאום <sup>14</sup>
שמשון מאדרסקי	

לראי' על כל מה דכתוב מעבר לדף באנו עהח"מ ברצוננו הטוב:

נחמן ראם	
ונאום משה צבי בא כח אבי מרי מרדכי	
ב"ר אהרן שקצער	משה קאטלער בא כח אחי יעקב קאטלער
נאום שמעון גארדאן	
נאום אלי' סלוצקין	נאום יצחק הענקין
נאום אליעזר וואלפבערג	יצחק גאפאנאוויץ
זעליג שמאלניק	
בכח אמי דוב קאנטערזי	
מרדכי ליב ראבינאוויץ	
את כל הנל אקיים ואשייר בעד חלקי וכל	
חילק מאדמת קאוונא	
את כל הנל אקיים ואשייר בעד חלקי וכל	
חילק מאדמת קאוונא	
נאום יהודא ליב פראנק בכח כל אגודת קאוונא	
יעקב יוסף סגל	
אריה ווילענסקי ב"כ מר אבי יח <sup>15</sup>	
תנחום חנקין	
מענדל נאחומאוסקי	
יעקב לעוויטעס	
par procuration pour les	
propriétaires absents de Hederah.	[= בא כוח הבעלים הנעדרים מחדרה י' בנשימו <sup>16</sup> ]
J. Benchimol	

12. שניאור שניאורסון ניהל את אחוזת חותנו, הגביר ר' יעקב הינדין, גיסו של הרב שמואל מוהליבר.

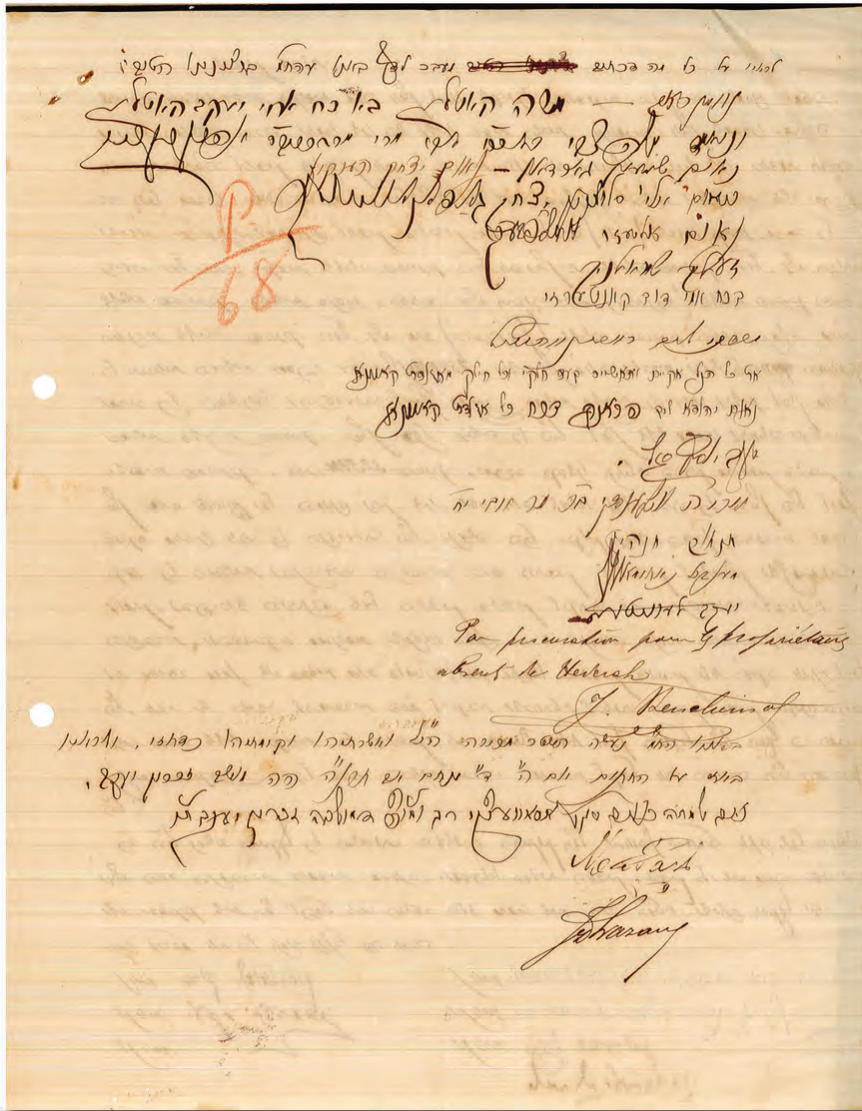
13. זאב בן-יהודה (מדורסקי).

14. שורה ריקה.

15. שלום וילנסקי.

16. פקיד הברון בזכרון יעקב וחבר ה'ועד העליון' של חדרה.





באדיבות הארכיון הציוני המרכזי